

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ЗАГРОЗИ, ЩО ПОХОДЯТЬ ВІД СЛАБКИХ ДЕРЖАВ, ЯК КЛЮЧОВІ У ХХІ ст.

Анотація. Розглянуто суть та еволюцію поняття «слабких держав», а також ряд транснаціональних загроз, що походять з таких країн. З-поміж ключових викликів для системи міжнародної безпеки та сучасного міжнародного порядку наведено транснаціональний тероризм, гуманітарні та міграційні загрози.

Ключові слова: слабкі держави, транснаціональні загрози, міжнародна безпека.

Abstract. The core and evolution of the term “fragile states” as well as transnational threats coming from such contexts are analyzed. Transnational terrorism, humanitarian threats and migration crises are considered as key challenges international security system faces nowadays.

Keywords: fragile states, transnational threats, international security

Із моменту появи поняття «слабких держав» в академічних колах Сполучених Штатів Америки цей концепт пройшов декілька етапів переосмислення [2, 3]. Від так званих невдалих держав, які з'явилися на політичній арені світу внаслідок закінчення Холодної війни, поняття еволюціонувало до «слабких контекстів». Саме такою термінологією користуються нині дослідники ОЕСР у щорічних звітах.

З 1993 р. з'явився ряд досліджень, які зосереджувалися на аналізі поняття, критеріях визначення, методології індексів слабкості тощо. Наприклад, нині існує декілька провідних світових рейтингів вимірювання слабкості держав. З-поміж них: найвідоміший Fragile (раніше Failed) States Index, що готується щорічно американським Фондом миру, Country indicators for Foreign Policy (CiFP) – Покраїнні індикатори для зовнішньої політики Карлтонського університету, World Bank Country Policy and Institutional Assessment (CPIA) – оцінювання зовнішньої політики та ефективності інституцій країн, що готується Світовим Банком, Brookings institution Index of state weakness in the developing world (iSW) – Індекс слабкості держав у світі, що розвивається Інституту Брукінгса.

Згідно з останнім виданням Індексу слабких держав, за 2019 р. найгірша ситуація за всіма показниками спостерігається в таких країнах, як-от Ємен, Сомалі, Південний Судан, Сирія, Демократична Республіка Конго, Центральнаафриканська Республіка, Чад, Судан та Афганістан [6, 7]. Найгіршу динаміку, порівняно з попередніми роками, демонстрували такі держави, як-от Венесуела та Бразилія.

Така непересічна увага до певних контекстів має бути зумовлена конкретними чинниками впливу, які ці елементи здійснюють на середовище системи – міжнародні відносини. Наочним доказом як серйозності уваги до подібних акторів, так і їхньої «ваги» зокрема в системі міжнародної безпеки є поява цього терміна на сторінках Стратегії національної безпеки США [7, 10].

Ключові загрози, що походять від слабких держав, були окреслені ще в 2010 р. у звіті, представленому перед Конгресом США групою дослідників

на чолі з Дж. Роллінсом. Головним чином ішлося про так звані транснаціональні загрози безпеці [5, 1].

До них традиційно зараховують поширення та активізацію діяльності терористичних організацій, тобто транснаціональний тероризм, поширення зброї (як нелегальний трафік, так і загроза появи ядерних програм у різних регіонах), а також виклики у сфері енергетичної безпеки та кластер гуманітарних проблем, як-то поширення епідемій, загрози довкіллю тощо.

Слабкі держави, тобто такі країни, які мають проблеми в одному або декількох з трьох вимірів ефективності держави, створюють ряд проблем для міжнародної спільноти загалом і на регіональному рівні зокрема. Перш ніж окреслювати загрози, зазначимо, що під тривимірним підходом ідеться про модель ACL, запропоновану американськими дослідниками [1, 1492].

Ця аббревіатура розшифровується як authority, capacity, legitimacy – тобто, авторитет влади, спроможність / ефективність і легітимність. Під першим мається на увазі рівень контролю над насиллям у державі, тобто гарантія безпеки громадян. Прикладами редукованого авторитету влади у слабких державах є кейси Афганістану, Іраку та деяких Центральноамериканських країн, для яких характерні громадянські війни, заворушення та високий рівень криміналітету.

Уряди держав, у яких бракує інструментів у контексті спроможності до забезпечення населення благами та / або легітимності (як на рівні міжнародного визнання, так і у випадку з власними громадянами), часто не здатні або не мають політичної волі до гарантування безпеки у сфері ядерної, хімічної, біологічної та радіологічної зброї, матеріалів та устаткування.

Корумпованість суспільств та неспроможність адекватно захистити кордони лише підвищує вірогідність подібного розвитку подій. Ще одна загроза світовій безпеці – міжнародна злочинність. Як і у випадку терористичних угруповань, міжнародні кримінальні організації мають вигоду з тих «гаваней», що їх утворюють слабкі держави. Ними здійснюється транзит контрабанди, там простіше відмивати гроші через слабкість законодавства та високий рівень корупції чиновників.

Ще в 1990-х рр., після падіння попередньої міжнародної системи, світ відчув наслідки діяльності міжнародних злочинних угруповань, що базувалися насамперед на Балканах, у Центральній Азії та Західній Африці. У таких державах простіше здійснювати діяльність подібних кримінальних груп, і багато слабких чи недостатньо легітимних режимів відзначилися допомогою таким агентам за фінансову чи збройну підтримку. Особливо цікавими є ситуації, коли ООН встановлює ембарго на трафік зброї, однак завжди залишається можливість здійснювати торгівлю нелегально, що і траплялося в Афганістані, Анголі, Ліберії, Сьєрра-Леоне, Судані та інших слабких державах.

Нестабільність однієї країни здатна ширитися й поза її кордони через слабкість останніх у вигляді потоків біженців, незаконного обігу зброї, порушення регіональної торгівлі тощо. Ще у 2007 р. Рада національної розвідки США визнала, що слабкість держав та ті наслідки регіональної

нестабільності, що ширяться від них, коштують Америці значних витрат ресурсів і часу [3, 4].

Це твердження можна застосувати і в ширшому контексті – загрози, котрі несуть слабкі держави, та політичне насилля коштують міжнародній спільноті дорого і призводять до вкрай негативних наслідків за умови невирішеності таких проблем.

Певні наслідки є наочними, як-от міграційні кризи чи поширення епідемій. Згадаємо такий очевидний факт, як міграційну кризу, що стала серйозним викликом перед ЄС у 2015 р. Неефективність інституцій у слабких державах створюють вакуум, за якого еліти мають доступ, почасти неконтрольований, до ресурсів, передбачених для потреб усього населення.

Так створюється база для економічної нерівності, що потім закономірно переходить у підвищення кримінальної активності. Вакууми, створені у суспільстві, можуть захоплювати озброєні угруповання. Це посилює соціальні розриви й призводить до поширення насилля.

У таких державах уряди часто нехтують критично важливими питаннями. Серед них такі життєво важливі питання, як підтримка і розвиток системи охорони здоров'я, сфери освіти, захисту довкілля. Черговим доказом того, що транснаціональні загрози є ключовими у XXI ст., безперечно стане статистика наслідків пандемії COVID-19, хвороби, що шириться світом.

Згідно з аналізом ОЕСР, більше трьох мільярдів людей живе в слабких державах або поблизу них і відчуває наслідки транснаціональних загроз, що від них походять [4, 13]. Отже, навіть розвинуті держави, де якщо політично вмотивоване насилля й має місце, то в значно меншій і більш локалізованій формі, не можуть врятуватися чи абстрагуватися від подібних викликів, адже транснаціональні загрози не поважають державних кордонів.

Саме такі загрози, поряд з кібернетичними, екологічними, а також трансформацією конфліктів у гібридні, є ключовими у XXI ст.

Джерела та література

1. Call C. The Fallacy of the «Failed State». *Third World Quarterly*. 2008. P. 1491–1507.
2. Helman G., Ratner S. Saving failed states. *Foreign Policy* No. 89 (Winter, 1992–1993), pp. 3–20.
3. Nonstate Actors: Impact on International Relations and Implications for the United States. National Intelligence Officer for Economics and Global Issues. 2007. URL: https://fas.org/irp/nic/nonstate_actors_2007.pdf. (дата звернення: 04.04.2020).
4. OECD. States of Fragility Highlights. 2016. URL: <https://www.oecd.org/dac/states-of-fragility-2016-9789264267213-en.htm> (дата звернення: 02.04.2020).
5. Rollins J. International Terrorism and Transnational Crime: Security Threats, U.S. Policy, and Considerations for Congress. Congressional Research Service. 2010. URL: <https://fas.org/sgp/crs/terror/R41004-2010.pdf> (дата звернення: 03.04.2020).
6. The Fund for Peace. Fragile States Index 2019. URL: <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2019/03/9511904-fragilestatesindex.pdf> (дата звернення: 04.04.2020).
7. United States. The National Security Strategy of the United States of America. Washington, President of the US. 2002. URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (дата звернення: 28.03.2020).